

Ivica Crnić, dipl. iur.
predsjednik Vrhovnog suda Republike Hrvatske

Izvorni znanstveni rad
UDK 347.426.4.

NAKNADA NEMATERIJALNE ŠTETE - NEKA PITANJA¹

Naknada nematerijalne štete jedan je od instituta koji se često pojavljuje u pravnoj praksi.

Autor u ovom radu piše o nekim pitanjima iz te pravne oblasti za koja na temelju učestalosti sudske prakse ocjenjuje da su od osobitog interesa za praksu.

Uvodno upućuje na propise koji određuju pojam nematerijalne štete, razmatra kada se ta šteta pravno priznaje, a kad ne i piše o dvojbama koje se javljaju s obzirom na važeću zakonsku terminologiju.

U drugom dijelu rada autor se bavi različitim oblicima nematerijalne štete (fizički bolovi, različiti oblici duševnih bolova, naruženost i strah). Posebno pri tome upućuje na okolnosti koje valja imati na umu kada se dosuđuje pravična novčana naknada, jer od tih okolnosti zavisi visina te naknade, a time i pravično obeštećenje žrtve.

1. UVOD

Što je nematerijalna šteta, u važećem pravu određuje odredba čl. 155. Zakona o obveznim odnosima (Nar. nov., br. 53/91, 73/91, 3/94, 7/9 i 112/99 - dalje: **ZOO**). Prema toj odredbi nematerijalna je šteta nanošenje drugome fizičke ili duševne boli ili straha. Na tu bi se definiciju mogla staviti primjedba da su u osnovi njome obuhvaćene fizičke osobe, a da se zanemaruje činjenica kako bi nematerijalnu štetu mogle pretrpjeti i pravne osobe. Tom bi pitanju *de lege ferenda* trebalo obratiti odgovarajuću pozornost. Propisi ZOO sada, dakle, ne dopuštaju naknadu štete pravnoj osobi, primjerice zbog gubitka poslovnog ugleda².

¹ Rad je objavljen u Godišnjaku 9, tiskanom u povodu 17. savjetovanja – Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Opatija, 6. do 8. studenoga 2002.

² Stajalište da pravne osobe nemaju pravo na naknadu nematerijalne štete izrazio je Vrhovni sud u odluci Rev-71/93 od 10. 10. 1993. Izbor 1/95-71.

1.1. Neka terminološka pitanja - pravedna novčana naknada, zadovoljenje (satisfakcija), bolnina

U sudskoj praksi zasnovanoj na pravnim pravilima OGZ-a novčana je naknada kao oblik popravljanja nematerijalne štete nazivana i satisfakcijom ili zadovoljenjem. Čini nam se da je taj izraz (satisfakcija, zadovoljenje) bliži biti zahtjeva za popravljanje ugroženoga ili izgubljenoga nematerijalnog dobra, jer je smisao naknade u pružanju zadovoljenja ili satisfakcije oštećeniku. Zato neka nam bude dopušteno primijetiti da ZOO-om određen naziv "pravična novčana naknada" (čl. 200) nije pravnotehnički najbolje rješenje odnosno izbor, jer zamagljuje bit takve naknade i pridonosi terminološkoj zabuni, pogotovu zato što i za materijalnu štetu postoji novčana naknada, kojoj je u osnovi također imanentan postulat pravednosti.

Naravno, u skladu s odredbama ZOO, mi ćemo u ovom radu rabiti zakonom propisani izraz - pravična novčana naknada. *De lege ferenda* trebalo bi razmisliti i o vraćanju naziva zadovoljenje ili satisfakcija. Valjalo bi razmisliti i o izrazu *bolnina* kao općem pojmu za tjelesne i/ili duševne boli koje oštećenik trpi.

Izraz *nematerijalna šteta* kojim se koristi ZOO u literaturi se dovodi u sumnju. Tako Radolović smatra da bi opravdaniji bio naziv *neimovinska šteta*. Prema stajalištu tog autora, taj bi izraz bio lakše shvatljiv i prevodljiv i uglavnom bi bio bliži prevladavajućoj europskoj građanskopravnoj terminologiji (*il danno non patrimoniale, der Unvermögensschaden*)³.

2. OBLICI NEMATERIJALNE ŠTETE I PRETPOSTAVKE ZA NJEZINO DOSUĐIVANJE

2.1 Pravno priznati oblici nematerijalne štete

Iz već spomenutog određenja nematerijalne štete (čl. 155. ZOO) može se zaključiti da su pravno priznati oblici nematerijalne štete samo oni koje zakon određuje. U tom smislu posredno se izjasnila i sudska praksa⁴. Smatramo, dakle, da su u ZOO (čl. 193. do 203), a i u drugim zakonima, oblici nematerijalne štete nabrojani taksativno, a ne primjerice. Posljedica toga je, naravno, zaključak da se u sudskom postupku smiju popravljati samo one nematerijalne štete

³ Radolović, Aldo: Moguće (i pravno poželjne) promjene koncepta neimovinske štete u novom pravnom sustavu Hrvatske, "Godišnjak I", Društvo za građanskopravne znanosti i praksu Hrvatske, Zagreb, 1994, str. 304.

⁴ Tako Vs, Rev-985/88 od 24. 11. 1988. PSP-46/91; Vs, Rev-2041/81 od 16. 02. 1982. PSP-21/76; Os Osijek, Gž 1196/87 od 16. 04. 1987. PSP-34/89; Os Zagreb, Gž-2437/84 od 12. 06. 1984. Izv.

koje su propisane ZOO-om ili drugim zakonom.

Postoje, naime, posebni propisi koji također priznaju oštećeniku pravo na naknadu nematerijalne štete (primjerice Zakon o kaznenom postupku, Zakon o prekršajima, Zakon o javnom priopćavanju). No, ti zakoni ne određuje posebne oblike nematerijalne štete za koje bi oštećenik imao pravo na pravičnu novčanu naknadu, tj. ne proširuju listu tih oblika koja je propisana čl. 199. do 203. ZOO. Oni daju oštećeniku pravo na dodatne (posebne) oblike nenovčane naknade (ispravak informacije, priopćenje o neopravdanosti prijašnje osude odnosno neosnovanosti uhićenja).

2.2 Oblici nematerijalne štete koji nisu pravno priznati

Polazeći od stajališta da su oblici nematerijalne štete taksativno utvrđeni, sudovi su se trebali izjasniti i o oblicima nematerijalne štete koji nisu pravno priznati.

Tako je procijenjeno da nema osnove za priznavanje nematerijalne štete s naslova duševnih boli zbog uskraćenog posjeta i razgledavanja određenih gradova unutar ugovorenog programa turističkog putovanja⁵.

Slabi ili kratkotrajni pretrpljeni bolovi, odnosno strah mogu u sklopu svih danih okolnosti slučaja biti razlog da se oštećeniku za njih ne prizna pravo na naknadu nematerijalne štete⁶.

Nema osnove za dosuđenje posebne naknade nematerijalne štete oštećeniku zbog gubitka životnih radosti⁷. Jednako je tako ocijenjeno da ne postoji posebna pravna osnova da se dosudi naknada za narušeno zdravlje⁸. Oštećenik nema pravo na naknadu nematerijalne štete zbog narušene udobnosti odnosno gubitka slobodnog vremena (čl. 200. ZOO)⁹. Nematerijalna šteta koju su tužitelji pretrpjeli zato što im stan nije dovoljno grijan, pa nisu mogli obavljati životne djelatnosti koje bi inače obavljali da je u stanu bila normalna temperatura nije oblik štete koju ZOO priznaje, pa je tužbeni zahtjev odbijen¹⁰.

⁵ Vs, Rev-985/88 od 24. 11. 1988. PSP-46/91.

⁶ Zaključak sastanka sudaca predstavnika Vs i sudaca predstavnika Os od 26. i 27. 11. 1985, prema knjizi Crnić, Ivica, *Tužbe građanskog prava*, 3, Informator, Zagreb, 1989, str. 120.

⁷ Vs, Rev-231/81 od 09. 03. 1982. PSP-21/75.

⁸ Vs, Rev-1253/83 od 30. 05. 1984. Izv.

⁹ Vs, Rev-2040/82 od 02. 02. 1983. PSP-23/92.

¹⁰ Vs, Rev-2422/89 od 18. 04. 1980. Izv.

Nema ni posebne osnove u ZOO-u za dosuđivanje pravične novčane naknade zbog prekinutog (nedovršenog) školovanja. Nematerijalnu štetu u vezi s tim treba imati na umu pri određivanju naknade za pretrpljene duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti (čl. 200. ZOO)¹¹.

Duševne boli zbog smanjene životne aktivnosti, koje su posljedica smrti kćerke jedinice nisu pravno priznata šteta u smislu čl. 200. ZOO-a. Oštećenik (otac) može naknadu štete zahtijevati samo uz pretpostavke iz čl. 201. tog zakona¹². Isto tako osnovani i jaki strah roditelja za sudbinu svog djeteta nije pravno priznata nematerijalna šteta¹³.

Dobrovoljni pristanak na davanje dijela vlastitog tijela za transplantaciju, uz upoznavanje s posljedicama takvog zahvata (među koje svakako pripada i pojava fizičkih bolova i straha davatelja), motiviran pobudom solidarnosti i humanosti u spašavanju života druge osobe, daje tvom činu etičko obilježje, kojemu je suprotna korist ili pogodnost što bi je davatelj transplantata u bilo kojem obliku mogao ostvariti. Stoga, u smislu odredbe čl. 10. st. 2. Zakona o uzimanju i presađivanju dijelova ljudskog tijela u svrhu liječenja (Nar. nov., br. 31/80), davatelj tužitelj nema pravo na naknadu zatražene nematerijalne štete¹⁴.

Izjašnjavajući se o oblicima nematerijalnih šteta koji nisu pravno priznati, sudovi moraju postupati s osobitim oprezom. Moguće je, naime, da oštećenik pogrešno nazove (ne držeći se zakonskih izraza odnosno osnova) neki zahtjev za naknadom štete, a on sadržajno predstavlja pravno priznatu štetu. Tako se u praksi susreće pojam "*pojačanih napora zbog smanjene životne aktivnosti*" iako takvog pojma nema među ZOO-om taksativno propisanim oblicima naknade štete. Riječ je zapravo o obliku naknade štete koju ZOO određuje kao duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti. Također se umjesto zakonom određenog pojma "*naruženje*" upotrebljuju drugi izrazi.

¹¹ Zaključak sa sastanka sudaca predstavnika građanskih odjela Os i Vs od 26. i 27. 11. 1985. Isto i pravni stav sjednice sudaca Građanskog odjela Os Zagreb od 04. 03. 1986.

¹² Vs, Rev-1714/84 od 18. 12. 1984. PSP- 27/57 i Os Zagreb, Gž-5861/83 od 17. 01. 1984. Izv.

¹³ Zaključak Građanskog odjela Vs od 27. 02. 1984. PSP-24/91.

¹⁴ Os Dubrovnik, Gž-368/83 od 31. 05. 1984. PSP-25/82.

2.3 Fizički bolovi

Osnova za dosuđenje naknade oštećeniku za fizičku bol¹⁵ navedena je u odredbi čl. 200. ZOO. Oštećenik ima pravo na tu naknadu ako sud nađe da okolnosti slučaja, a osobito jačina bolova i njihovo trajanje to opravdavaju. U praksi se često nailazi na odluke u kojima se dosuđuje pravična novčana naknada oštećeniku, a da se pritom uzimaju u obzir samo trajanje i jačina boli, a ne ocjenjuju se i druge okolnosti slučaja, od kojih zavisi pravo, ali osobito i visina naknade.

Na obvezu da se prilikom dosuđivanja pravične novčane naknade za pretrpljene fizičke boli ocjenjuju sve okolnosti slučaja, pri čemu su trajanje i jačina tih boli samo dvije (istina vrlo važne) okolnosti ukazano je u zaključku sjednice Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Hrvatske od 30. 03. 1987. Su-343-IV/87 koji glasi:

"1. Neugodnosti tijekom liječenja (primjerice kraća nesvjestica, hospitalizacija, vezanost uz krevet, razne vrste imobilizacija i fiksacija, rendgensko snimanje, operacije, infuzija, transfuzije, injekcije, previjanje rana, odstranjivanje šavova, upotreba invalidskih kolica, bolovanje, posjećivanje ambulante, fizioterapija itd.) koje trpi oštećenik, razmatraju se u sklopu naknade za fizičke boli.

2. Da li i pod kojim uvjetima može pojedina od navedenih nelagodnosti prerasti u kakav drugi samostalni oblik nematerijalne štete (primjerice duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti) valja ocjenjivati imajući na umu sve okolnosti slučaja". Taj stav izražen je i u odluci Vrhovnog suda Rev-2050/87 od 30. 03. 1998¹⁶.

Tako Vrhovni sud kao okolnost koja utječe na dosuđenje većeg iznosa naknada za pretrpljene fizičke boli uzima i tijek i tegobe liječenja - oštećenik je osam mjeseci tri puta tjedno primao potkožne injekcije¹⁷.

Praksa pokazuje da se sudovi nedovoljno koriste svojim ovlaštenjima da rukovode vještačenjem. Naime, u rješenju kojim se određuje sudsko medicinsko vještačenje propušta se zahtijevati od vještaka nalaz i mišljenje ne samo o trajanju i jačini fizičkih bolova, već i o

¹⁵ Volarić Branko, u članku *Vještačenje u civilnim parnicama*, u knjizi *Sudska medicina* Dušana Zečevića i sur., Zagreb, 1980, str. 257. navodi: "Fiziološki promatrano, bol je zaštitni mehanizam tijela i javlja se kad god se neko tkivo ošteti, što uzrokuje refleksno reagiranje ozlijeđenoga da bi uklonio bolni podražaj".

¹⁶ Objavljeno u PSP-41/84 i Informator 3679. Isto i Os Zagreb, Gž-3507/84 od 10. 07. 1984. i Gž-8394/84 od 11. 12. 1984. Izv.

¹⁷ Vs, Rev-1918/01 od 22. 11. 2001. Izv.

drugim okolnostima slučaja koje su pratile liječenje¹⁸. Bilo bi za oštećenika iznimno korisno da vještaci u nalazu opišu upravo ove dodatne neugodnosti kojima je oštećenik bio izvrnut. To bi valjalo učiniti izričitim nabrojanjem, primjerice broja operacija kojima je oštećenik bio podvrgnut, trajanju imobilizacije, postupcima rehabilitacije i slično.

Među druge okolnosti slučaja koje bi sud morao vrednovati prilikom dosuđenja pravične novčane naknade za pretrpljene fizičke boli sudska praksa ubraja i:

1. karakter ozljeda koje je pretrpio oštećenik. U praksi se ozljede obično označavaju kao lakše ili teže, što bi upućivalo na analogiju s terminima kaznenog prava. Smatramo da bi za potrebe postupka za naknadu nematerijalne štete karakter ozljeda trebalo sagledavati s obzirom na razvoj i intenzitet kliničke slike te da bi bila dužnost vještaka da sudu u obliku nalaza, predoči te podatke¹⁹,

2. subjektivna svojstva oštećenika - donekle ih također treba uzimati u obzir pri odlučivanju o tom obliku naknade, primjerice kad je dijete izdvojeno iz obiteljske sredine. I prema pravnom stavu sjednice sudaca Os Zagrebu od 04. 03. 1986. prilikom odmjeravanja naknade nematerijalne štete uzimaju se u obzir osobine oštećenika, a ako su one sporne, tada ih treba utvrditi izvođenjem dokaza,

3. vrste ozljeda i dio tijela na kojemu su one nastale utječu na visinu naknade za pretrpljene tjelesne bolove tako da se ta naknada dosuđuje u većem iznosu ako su ozlijeđeni osjetljiviji dijelovi tijela²⁰.

Time, naravno, nije iscrpljena lista okolnosti koje valja imati na umu pri određivanju pravične novčane naknade za spomenuti oblik nematerijalne štete.

Smatramo da bi propust prvostupanjskog suda da u razlozima presude navede koje je okolnosti uzeo u obzir pri odmjeravanju visine pravične novčane naknade za pretrpljenu nematerijalnu štetu u smislu čl. 200. st. 1. ZOO- apsolutna bitna povreda odredaba o postupku jer takva presuda nema razloga (čl. 354. st. 2., toč. 13. Zakona o parničnom postupku - Nar. nov., br. 53/91, 91/92 i 112/99 - dalje: **ZPP**). Pritom bi valjalo izbjegavati reproduciranje nalaza i mišljenja vještaka, a dužnost bi suda bila dati svoju ocjenu o tome koje okolnosti utječu na

¹⁸ Na potrebu vrednovanja tih područja upućuje npr. i odluka Os u Zagrebu, GŽ-1449/87 od 10. 03. 1987. PSP-34/89.

¹⁹ Os Zagreb GŽ-3507/84 od 10. 07. 1984, Izv.

²⁰ Zaključak sa sastanka sudaca predstavnika građanskih odjela Os i Vs od 26. i 27. 11. 1985. te pravni stav sjednice sudaca Os u Zagrebu od 04. 03. 1986. Izv.

visinu dosuđene naknade. Propuštanje ocjenjivanja svih okolnosti slučaja svakako ide na štetu stradaloga.

Poseban problem zasigurno čini nedostatak općeprihvaćenih kriterija koji bi omogućivali da se što objektivnije utvrdi karakter ozljeda, osobito jačina i trajanje bolova.

U inozemstvu je bilo pokušaja utvrđivanja i objektiviziranja navedenih kriterija (npr. Fišerov sustav), pa bi valjalo razmisliti o tome da se iskustva stečena primjenom tog ili kojega drugog sustava primijene i u nas²¹. Dok se to ne učini, bit ćemo i dalje svjedoci različitosti u nalazima i mišljenjima sudskih vještaka, a time i odluka sudova.

Sudovi i vještaci jačinu bolova obično stupnjuju kao jake, srednje i slabe. Međutim naknadu valja dosuditi u jedinstvenom iznosu, a ne posebno za svaku pojedinu jačinu bolova (*slabe, srednje i jake bolove - nap. a.*). Osim toga, za dosuđenje naknade za taj oblik štete odlučno je samo razdoblje do završenog liječenja, jer bolovi koje oštećenik trpi nakon završenog liječenja predstavljaju smanjenje životne aktivnosti²².

2.4 Duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti

Duševne boli zbog smanjenja životnih aktivnosti oblik su nematerijalne štete (čl. 200. i 203. ZOO), a najčešće nastaju kao posljedica tjelesne ozljede oštećenika. Tjelesna ozljeda ne daje sama po sebi oštećeniku pravo na ovakav oblik naknade, već su to posljedice koje on osjeća u svojoj duhovnoj sferi i koje se očituju kao duševna bol²³.

Takvu bol oštećenik može doživljavati zato što je ostao nesposoban za rad ili su mu radne sposobnosti smanjene, smanjena mu je ili uništena mogućnost napredovanja u struci (tzv. štetne posljedice u sklopu zanimanja) i/ili zbog toga što se ne može na dotad uobičajeni način baviti aktivnostima u slobodno vrijeme - npr. športom, rekreacijom (tzv. štetne posljedice izvan zanimanja)²⁴. Duševna se bol može javiti i onda kad su kao posljedica tjelesne ozljede ostale i znatno povećane neke potrebe. Te se posljedice vrlo često kumuliraju.

²¹ A. W. Fischer, Schmerzensgeld in Haftpflichtsachen von medizinischen Standpunkt, 1932.

²² Tako i Os Zagreb u odlukama Gž-3507/84-2 od 10. 07. 1984. i Gž-8394/84-2 od 11. 12. 1984. Izv.

²³ Vidjeti o tome i u dijelu rada o primarnoj ili sekundarnoj šteti.

²⁴ Vrhovni sud u odluci Rev-2654/90 od 06. 06. 1991. (Izbor 94/138) navodi da su nemogućnost bavljenja športom, učenja stranih jezika, bavljenja glazbom ili kakvom drugom dodatnom aktivnošću upravo tipični oblici smanjenja životnih aktivnosti koje oštećenik osjeća kao duševne boli.

O tome je na sjednici Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Hrvatske od 30. 03. 1987. (broj Su 343-IV/87) prihvaćen zaključak broj 6 koji glasi:

"1. Smanjenje životne aktivnosti, kao posebna osnova za naknadu štete zbog duševne boli, obuhvaća sva ograničenja životnih aktivnosti oštećenika koje je ostvarivao ili bi ih po redovnom toku stvari u budućnosti sigurno ostvarivao. Pod ograničenjem se razumijeva i obavljanje aktivnosti uz povećane napore ili uz posebne uvjete.

2. Taj je oblik štete često trajnog karaktera, ali novčana se naknada može dosuditi i kad je smanjenje životne aktivnosti privremeno, ako je jače i dugotrajnije ili ako to posebne okolnosti opravdavaju".

U praksi je izražen i stav da je za priznavanje naknade za duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti potrebno i postojanje oštećenikove svijesti da je njegova životna aktivnost smanjena, tj. da postoje duševne boli zbog takve situacije²⁵.

Os u Zagrebu²⁶ ocijenio je da kratko trajanje smanjenja životne aktivnosti (mjesec dana), te utvrđeni stupanj invaliditeta od 10% ne opravdavaju dosuđenje pravične novčane naknade.

Vještačenjem koje se određuje radi utvrđivanja smanjenja životne aktivnosti moraju se utvrditi sve posljedice zbog kojih je uobičajena (normalna) aktivnost oštećenika ograničena ili otežana, a nije dovoljno utvrditi samo postotak smanjenja životne aktivnosti. Iznos pravične naknade ovisi o prirodi i težini svih oštećenikovih trpljenja vezanih za taj oblik štete²⁷. Sud bi svakako morao zahtijevati da vještak u nalazu opiše od čega se sastoji smanjenje životnih aktivnosti²⁸.

Visina naknade nematerijalne štete po toj osnovi vezana je za jačinu i trajanje duševne boli, ali i ovdje, kao što je to već istaknuto kod fizičkih bolova, *i za druge okolnosti slučaja* (čl. 200. st. 1. ZOO).

²⁵ Tako Vs, Rev-2547/86 od 24. 03. 1987. PSP-36/71.

²⁶ Odluka tog suda Gž-4425/85 od 02. 07. 1985. Izv. Nadalje taj sud u predmetu Gž-1052/00 od 05. 12. 2000. (Izbor 2/01-46) ocjenjuje da stupanj životne aktivnosti od 10% u trajanju od šest mjeseci ne opravdava dosuđenje pravične novčane naknade po toj osnovi.

²⁷ Zaključak broj 19. sjednice Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Hrvatske od 30. ožujka 1987. (Su-343-IV/87). Vidjeti i PSP-33/110.

²⁸ "Sud treba odlučiti treba li se u konkretnom slučaju vještak izjasniti o postotku trajnog smanjenja životne aktivnosti. Od vještaka valja zahtijevati da nalaz uvijek sadrži opis iz kojega je vidljivo u čemu se sastoji smanjenje životne aktivnosti" - pravni stav sjednice sudaca Građanskog odjela Os Zagreb od 04. 03. 1986.

Spomenute druge okolnosti slučaja osobito su važne jer pokazuju trpi li žrtva duševne boli i kakve su, odnosno predviđa li da će ih trpjeti u budućnosti.

Naknada se, naime, treba utvrditi uzimajući u obzir (u pravilu):

1. stupanj invaliditeta,
2. jačinu,
3. trajanje posljedica,
4. dob i
5. zanimanje oštećenika²⁹.

U praksi je čest slučaj da se stupanj invaliditeta utvrđuje u postotku, a na osnovi nalaza i mišljenja medicinskog vještaka. Potreba konzultiranja s vještakom ne može se poreći, no ozbiljan je problem to što nema općeprihvaćenih mjerila prema kojima se ti postoci određuju. Ni sami se vještaci ne izjašnjavaju odakle im uporište za mišljenje o postotku invalidnosti, tj. jesu li im kao pomoćno sredstvo poslužile odgovarajuće tablice za određivanje postotka invalidnosti koje rabi Fond mirovinskog i invalidskog osiguranja RH, tablice koje se rabe u osiguravajućim društvima ili je riječ o procjeni samog vještaka kao plodu njegova iskustva³⁰.

To s prilično sigurnosti pokazuje kako se u praksi sudova, koji se dosta oslanjaju na utvrđeni postotak invalidnosti kao važan kriterij za određivanje visine pravične novčane naknade, usporedo primjenjuju različita mjerila stupnja invalidnosti. Posljedica toga je, naravno, i nejednako tretiranje oštećenika u njegovu pravu na naknadu. Širokom analizom prakse morali bi se pronaći kriteriji koji bi osigurali jednako osnovno medicinsko vrednovanje pretrpljenih ozljeda, a time i stupnja invalidnosti. Pritom ne bi trebalo podcijeniti važnost iskustva stečenog u primjeni već spomenutih tablica invalidnosti³¹.

Osim toga, valja utvrditi i trajanje invaliditeta, tj. ustanoviti je li riječ o trajnim, doživotnim posljedicama ili posljedicama ograničenog trajanja. Iz odredbe čl. 200. st. 1. ZOO proizlazi da oštećenik ima pravo na naknadu za duševne boli zbog smanjenje životne aktivnosti ne samo za trajne, po pravilu doživotne duševne boli, već i kad su oni trajali određeno, ali ipak dugo vrijeme. Naravno, tada će i visina pravične novčane naknade biti odmjerena u skladu s

²⁹ Vs, Rev 1919/79 od 31. 10. 1979. časopis "Zakonitost" br. 11-12, 1985., str. 1350.

³⁰ Takvu je praksu kritizirao Branko Volarić u radu *Vještačenje u civilnim parnicama*, u knjizi *Sudska medicina* Dušana Zečevića i suradnika, Zagreb, 1980., str. 257.

³¹ O tome opširnije piše autor ovog rada u članku *Uloga medicinskih vještaka u parnicama za naknadu štete*, časopis "Zakonitost" br. 11-12, 1985., str. 1350.

utvrđenim okolnostima slučaja³².

Dosta se često o stupnju invalidnosti izjašnjavaju vještaci različitih medicinskih specijalnosti (npr. ortoped i neuropsihijatar). Oni daju mišljenje s obzirom na svoju specijalnost, pa izostaje ocjena ukupnih zdravstvenih tegoba oštećenika. Smatramo pravilnim stav da vještake valja pozvati da se izjasne i na okolnost ukupnog postotka invaliditeta koji je nastao, a da nije dopušteno zbrajati postotke invaliditeta kako ih je odvojeno označio svaki od vještaka³³.

Životna dob oštećenika različito utječe na visinu pojedinih vrsta nematerijalne štete. Tako za duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti, naruženosti i smrti roditelja mlađim osobama po pravilu treba odrediti veću naknadu³⁴. Takav stav nesumnjivo ima osnovu u okolnosti da će po prirodnom toku stvari mlađe osobe dulje osjećati duševne boli zato što im je životna aktivnost smanjena. Mislimo da se u praksi ipak ne vodi dovoljno brige o starijim osobama koje imaju slabije zdravstvene mogućnosti prilagodbe štetnim posljedicama, pa stoga trpe jače duševne boli zbog smanjene životne aktivnosti nego mlađe, zdravstveno lakše prilagodljive osobe.

I zanimanje (profesija) oštećenika važan je element koji valja imati na umu pri odmjeravanju naknade za tu vrstu duševnih boli. Nije, naime, svejedno hoće li oštećenik osjećati duševne boli i tijekom obavljanja svog zanimanja (npr. listonoša kojem je ozlijeđena noga ili kovač kojemu je ozlijeđena ruka) i/ili samo u svoje slobodno vrijeme. Zato smatramo da bi, ako se utvrdi da će oštećenik takve boli osjećati osobito snažno u sklopu svoje profesije, to moralo utjecati na dosuđenje veće pravične novčane naknade³⁵.

Zakon o obveznim odnosima je razgraničio naknadu za materijalnu štetu zbog tjelesne ozljede ili narušenja zdravlja (čl. 195. ZOO) od naknade za nematerijalnu štetu zbog pretrpljenih duševnih boli zbog smanjenja životne aktivnosti (čl. 200. st. 1. ZOO).

Naknade nematerijalne štete zbog duševnih boli zbog smanjenja životne aktivnosti

³² Tako i Os Rijeka, Gž-1910/84 od 24. 10. 1984. PSP-27/57.

³³ Tako Os Zagreb, Gž-4169/83 od 06. 03. 1984. Izv.

³⁴ Pravni stav sjednice sudaca Os Zagreb od 04. 03. 1986.

³⁵ Tako se u presudi Os Zagreb, Gž-245/84 od 08. 05. 1984. navodi: "Valja imati na umu da je tužiteljica po zanimanju trgovačka pomoćnica te da najveći dio radnog vremena stoji. Kako joj je životna aktivnost smanjena upravo uslijed ozljeda koje je zadobila na nogama, to će tužiteljica duševne boli zbog smanjene životne aktivnosti trpjeti upravo najviše na svom radnom mjestu, i to u toku trajanja cijelog svog radnog vijeka. Uzeto je u obzir da će po prirodi stvari tužiteljica koja je mlada osoba (24 godine) te boli trpjeti dugi niz godina, pa upravo ove okolnosti u cijelosti opravdavaju odluku prvostupanjskog suda o visini naknade s tog osnova (čl. 200. ZOO)".

dosuđena je i osobi koja trpi zbog prekomjerne buke iz ugostiteljskog lokala³⁶, kao i zbog uznemiravanja drugog stanara čestim plavljenjem stana³⁷.

Naprotiv, sudovi su ocijenili da spolna nemoć (gubitak potencije)³⁸ nije *posebna* osnova za priznavanje naknade nematerijalne štete, a to isto vrijedi i za nemogućnost rađanja³⁹, već tu činjenicu valja imati na umu pri utvrđivanju pravične novčane naknade za duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti.

2.4.1 Posebno o gubitku školske godine

U praksi se pojavilo pitanje je li gubitak školske godine pravno priznati oblik nematerijalne štete ili oštećeniku pripada samo pravo na naknadu materijalne štete (npr. zbog izgubljene zarade, jer je oštećenik kasnije počeo zarađivati). Mislimo da bi oštećenik imao pravo zahtijevati i naknadu nematerijalne i materijalne štete (tzv. kompleksna šteta). Smatramo osnovanim stav da prekinuto školovanje ili gubitak jedne ili više školskih godina nisu *posebna* osnova za priznavanje naknade nematerijalne štete⁴⁰. To bi značilo da time nije isključeno pravo oštećenika da takvu naknadu zahtijeva po osnovi pretrpljenih duševnih boli zbog smanjenja životne aktivnosti. Duševne patnje nastaju jer su oštećeniku uskraćene ili otežane aktivnosti kojima bi se inače po prirodnom toku stvari bavio, zatim zbog promjene razredne ili školske sredine i slično⁴¹.

O tome je u sudskoj praksi rečeno i: U ZOO-u nema posebne osnove za dosuđivanje pravične novčane naknade zbog prekinutog (nedovršenog) školovanja. Nematerijalnu štetu s tim u vezi valja imati na umu pri određivanju naknade za pretrpljene duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti (čl. 200. ZOO-a)⁴². Nadalje, nematerijalna šteta zbog prekida redovitog školovanja i odgađanja završetka tog školovanja ogleda se u duševnim bolima koje oštećenik trpi zbog uskraćenog zadovoljstva koje završeno školovanje i veće znanje redovito pružaju. Procesno treba primijeniti odredbu čl. 223. ZPP pri odlučivanju o visini te naknade, materijalno

³⁶ Vs, Rev-1280/92 od 06. 12. 1989. Izv.

³⁷ Vs, Rev-510/88 od 05. 10. 1988. PSP-46/91.

³⁸ Tako Vs, Rev-131/86 od 12. 03. 1986. PSP-31/65 i Rev-643/83 od 21. 09. 1983. PSP-24/91.

³⁹ Vs, Rev-1790/83 od 08. 05. 1984. PSP-25/78.

⁴⁰ O tom pitanju Građansko-privredni odjel Vrhovnog suda Hrvatske donio je 30. 03. 1987. (Su 343-IV/87) zaključak koji glasi: "Prekinuto školovanje pored osnova za naknadu materijalne štete, može se uzeti u obzir i kao osnova za naknadu štete zbog duševnih bolova u sklopu naknade zbog smanjenja životne aktivnosti, a ne predstavlja poseban (samostalan) oblik nematerijalne štete." Takav stav izražen je i u odluci Vs, Rev-2040/82 od 02. 02. 1983. PSP-23/92.

⁴¹ Tako stajalište nalazimo u odluci Vs, Gž-2102/78 od 13. 02. 1979. PSP-15/33.

⁴² VS, Rev-1814/89 od 20. 02. 1990. PSP-49/76. Pravni stav sjednice sudaca Građanskog odjela Os Zagreb od 04. 03. 1986.

čl. 200. ZOO. To, naravno, ne isključuje pravo oštećenika da zahtijeva i naknadu materijalne štete (čl. 155. i 195. st. 2. ZOO)⁴³.

Isto načelo vrijedi ako bi oštećenik zahtijevao naknadu štete, jer su mu mogućnosti daljnjeg napredovanja i razvoja uništene ili smanjene.

2.5 Duševne boli zbog naruženosti

Naruženje bi se moglo odrediti kao narušavanje dotadašnjega vanjskog izgleda ili sklada tijela ili dijela tijela oštećenika i/ili kao narušenje neke tjelesne funkcije. Samo narušenje izgleda ili sklada tijela odnosno funkcije tijela ne daje osnovu za dosuđenje pravične novčane naknade, već su to duševne boli koje žrtva trpi (čl. 200. i 203. ZOO). Naruženost ne mora biti takva da izaziva gnušanje okoline. Dovoljno je da su posrijedi takvi deformiteti zbog kojih i s kojima bi se većina ljudi osjećala neugodno⁴⁴.

Prema zaključku broj 8. sjednice Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Hrvatske od 30. ožujka 1987. (Izv.): "Osnova za priznanje novčane naknade za naruženost nije samo u tome je li izmjena vanjštine oštećenika izazvala gađenje okoline, sažaljenje ili druge negativne reakcije i u kojoj mjeri, već se uzimaju u obzir i subjektivna mjerila o utjecaju svih elemenata (izmijenjena vanjština, primjetnost, opseg itd.) na psihičku ravnotežu oštećenika, odnosno na njegovo psihičko stanje u cjelini. Pritom se subjektivne osobine oštećenika uzimaju u obzir u razumnoj mjeri".

Zakon o obveznim odnosima rabi izraz naruženje, ali smo u sudskoj praksi, a tako i u nalazima i mišljenjima sudskih vještaka, nailazili i na izraze: kozmetički defekt, nagrđenost i unakaženost. Smatramo da bi ZOO-om utvrđeni izraz naruženje valjalo shvatiti kao viši rodni pojam koji u sebi - u osnovi - sadrži tri druga pojma koji pobliže određuju medicinsku posljedicu koja je zadesila oštećenika:

1. unakaženost - jako naruženje,
2. nagrđenost - srednje naruženje,
3. kozmetički defekt - slabo (malo) naruženje.

Pri ocjenjivanju postoji li osnova da se oštećeniku dosudi pravična novčana naknada za

⁴³ Os Zagreb, Gž-7268/90 od 23. 10. 1990.

⁴⁴ Vs, Rev-1784/88-2 od 01. 02. 1988. Izv. i Os Varaždin, Gž-263/88-2 od 07. 03. 1988. Izv.

naruženje valja imati na umu je li se izmijenio izgled ili sklad tijela, odnosno funkcije tijela oštećenika (objektivne okolnosti) i koliko. Valja misliti i na subjektivne okolnosti (je li riječ o deformitetima zbog kojih bi se prosječan čovjek osjećao neugodno pred drugim ljudima).

I pri odmjeravanju naknade za taj oblik nematerijalne štete sudovi često rabe pomoć vještaka, zahtijevajući od njih da iskažu na okolnost kakvog je stupnja naruženje oštećenika. Koliko nam je poznato, ne postoje medicinski objektivizirani kriteriji na osnovi koje liječnik - vještak može odrediti stupanj naruženja. Postoje, međutim, uobičajena, životna, iskustvena mjerila prema kojima se procjenjuje stupanj naruženosti. Ti kriteriji nesumnjivo ovise i prožimaju se s estetikom te etičkim i kulturnim običajima sredine u kojoj živi oštećenik. Zato smatramo da bi, polazeći od navedenih kriterija okoline u kojoj živi nastradali, a imajući na umu i mišljenje vještaka, sud trebao formirati svoj stav i ocijeniti stupanj naruženosti koji je utvrdio u oštećenika, o čemu će, naravno, ovisiti osnova i visina naknade koja žrtvi pripada.

Sudovi bi mišljenje vještaka, dakle, trebali smatrati tek jednim elementom koji im pomaže pri utvrđivanju pravične novčane naknade za duševne boli zbog naruženosti. U tom smislu je u sudskoj praksi kazano: "Sud je ovlašten na osnovi svoga životnog iskustva i znanja i sam ocijeniti stupanj duševnih boli koje oštećenica trpi kao posljedicu naruženosti"⁴⁵. Time se zapravo upozorava ne samo na ovlaštenje već i na dužnost suda da kritički prihvaća mišljenje sudskoga medicinskog vještaka i potrebu da samostalnije pristupa ocjeni okolnosti koje utječu na pravo žrtve na naknadu štete, a posebno na njezinu visinu.

Naknada se utvrđuje ne samo na osnovi stupnja naruženja već i na osnovi drugih okolnosti slučaja. Tim okolnostima pripadaju spol i dob oštećenika. Sudovi priznaju veću naknadu djeci, mlađim osobama i djevojkama⁴⁶.

Veću naknadu trebalo bi redovito priznavati i u slučajevima kad je naruženost osobito vidljiva (naruženje, jako uočljiva šepavost i slično). Zbog uočljivog naruženja na licu, sud je priznao naknadu štete i za kozmetički defekt, kao niži stupanj naruženosti⁴⁷.

⁴⁵ Os Zagreb, Gž-245/84 od 02. 05. 1984. Izv. Slično taj sud u odluci Gž-4899/86 od 26. 08. 1986.

⁴⁶ Zaključak sa sastanka predstavnika Os i predstavnika Vs od 26. i 27. 11. 1985. Jednako stav sjednice sudaca Os Zagreb od 04. 03. 1986. Isto Os Zagreb, Gž-1719/88-2 od 08. 03. 1988. i Gž-4899/86 od 26. 08. 1986.

⁴⁷ Iz sudske prakse izdvajamo sljedeće obrazloženje: "U odnosu na žalbene navode da je dosuđena previsoka pravična novčana naknada zbog naruženja, valja odgovoriti, da je uistinu utvrđeno da se radi o naruženju manjeg stupnja. Međutim, pri tome treba voditi računa i o drugim okolnostima slučaja, kako to nalaže odredba čl. 200. Zakona o obveznim odnosima. U konkretnom slučaju to su činjenice da je tužiteljica mlada, ženska osoba, a da se ožiljci i deformacije nalaze na vidljivom mjestu (na čelu, nosu i zubima). Te okolnosti u cijelosti opravdavaju dosuđenje navedene naknade" - Os Zagreb, Gž-868/85-2 od 19. 03. 1985. i Gž-604/85-2 od 02. 07. 1985. Izv.

Valja, naravno, u razumnoj mjeri, razmišljati i o mogućnosti da se naruženost prikrije odjećom ili kozmetičkim sredstvima. No ni tada nije isključeno pravo oštećenika na naknadu, jer se to naruženje ipak može vidjeti uz određene okolnosti (primjerice na kupalištu) ili pred nekim osobama (članovima obitelji), pa se osnovano može misliti da će to saznanje u oštećenika izazvati osjećaj neugode, a time i duševne boli kao osnovu za naknadu štete⁴⁸.

Zanimanje oštećenika također može utjecati na visinu naknade. Kod nekih profesija (npr. glumaca, pjevača i sl.) vidljiva naruženost može biti čimbenik koji osobito utječe na jačinu duševnih boli koje oštećenik zbog toga trpi.

U dokaznom postupku bilo bi korisno da oštećenik uz spise priloži fotografije na kojima se vidi stanje prije štetnog događaja i poslije njega. Smatramo kako je potrebno, ako je to moguće bez štete za oštećenika, da i sam sud stekne neposredan dojam o posljedicama naruženja, a od vještaka valja zahtijevati što potpuniji nalaz koji oslikava stanje prije nastanka štete i nakon nje. Pri možebitnom pozivu oštećeniku radi saslušanja u sudnici valja paziti da se ne povrijedi dostojanstvo osobe, tj. da se neposredna ocjena prvostupanjskog suda ne pretvori u daljnje stradanje oštećenika.

I kad je posrijedi naruženje ograničenog trajanja, oštećeniku pripada pravo na naknadu nematerijalne štete pokazuju li okolnosti slučaja da je oštećenik mogao pretrpjeti duševne boli⁴⁹.

2.6 Strah

U odnosu prema sudskoj praksi prije stupanja na snagu ZOO-a (tj. prije 01. 10. 1978.), propis čl. 200. st. 1. ZOO-a bitno proširuje mogućnost oštećenika da s uspjehom zahtijeva isplatu pravične novčane naknade.

To zato što je prema sudskoj praksi koja se zasnivala na pravnim pravilima bivšeg OGZ-a, oštećenik imao pravo na novčanu naknadu za pretrpljeni strah, kao oblik duševnog poremećaja (poremećaj psihičke ravnoteže) što ga trpi, samo u slučaju kad je prouzročeni strah bio naročito intenzivan, a poremećaj izazvan njime bio trajnije prirode.

⁴⁸ Oštećeniku pripada pravo na pravičnu novčanu naknadu zbog naruženja onda kad se to naruženje, u pravilu, može prikriti odjećom, ali kad to naruženje ipak može biti vidljivo u drugim prirodnim situacijama, primjerice u vrijeme kupanja na plaži i slično. U takvoj situaciji oštećenik osjeća neugodu pred drugim osobama, tj. duševnu bol za koju mu pripada navedena naknada - Os Zagreb, Gž-3513/86-2 od 10. 06. 1986.

⁴⁹ Os Zagreb, Gž-3362/86 od 03. 06. 1986. Izv.

Prema nama dostupnoj sudskoj praksi iz tog razdoblja to je redovito značilo da naknadu može ostvariti samo žrtva koja posljedice osjeća cijelog života ili barem dugi niz godina.

Naprotiv, ZOO dopušta da se takva naknada dosudi ovisno o svim okolnostima slučaja u kojima trajanje i jačina straha znače osobito važne okolnosti (čl. 200. st. 1. ZOO).

Odatle bi se moglo zaključiti da je i jaki strah, makar i kratkotrajan, odnosno dugotrajan strah, ali slabiji, u osnovi pravno priznati oblik nematerijalne štete, pri čemu će visina naknade ovisiti o utvrđenim činjenicama. U tom smislu, barem u odnosu prema trajanju, odnosno trajnosti straha, našli smo potvrdu i u odlukama sudova u kojima je rečeno da se za dosuđenje pravične novčane naknade za nematerijalnu štetu za pretrpljeni strah ne zahtijeva da je strah ostavio kod oštećenika trajnije posljedice, već je bitno da okolnosti slučaja, a osobito jačina i trajanje straha, opravdavaju dosuđenje takve naknade⁵⁰.

Citiramo zaključak broj 5. sjednice Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Hrvatske od 30. 03. 1987. (Izv.): "Pravična novčana naknada smije se dosuditi za strah koji je bio intenzivan i dužeg trajanja. Ako je intenzivan strah kratko trajao naknada se smije dosuditi ako je u dužem razdoblju narušena psihička ravnoteža oštećenika".

Smatramo da taj zaključak sužuje smisao čl. 200. st. 1. ZOO, jer se njime dodaju elementi koje taj propis ne sadrži kada određuje elemente prema kojima se treba odlučiti o osnovanosti zahtjeva za pravičnu novčanu naknadu zbog pretrpljenog straha. Naime, zahtijeva se da se ocjenjuje i narušena psihička ravnoteža oštećenika. Pri tome nam se rečeni zaključak čini sam sebi proturječnim, jer se radi "o intenzivnom strahu kratkog trajanja", a zatim se pozivaju sudovi da ocijene je li "psihička ravnoteža oštećenika narušena u dužem razdoblju".

U tom smislu se priklanjamo već citiranim stavovima tadašnjeg Okružnog suda u Splitu i Zagrebu da se za dosuđenje pravične novčane naknade za nematerijalnu štetu za pretrpljeni strah ne zahtijeva da je strah ostavio kod oštećenika trajnije posljedice, već je bitno da okolnosti slučaja, a osobito jačina i trajanje straha, opravdavaju dosuđenje takve naknade. Instruktivna je i odluka Vrhovnog suda u kojoj je rečeno: "Strah, bez obzira na to je li riječ o primarnom ili sekundarnom strahu, kao posljedici ozljede, osnova je za dosuđenje satisfakcije, a opravdanost i visina takvog zahtjeva zavisit će o okolnostima konkretnog slučaja"⁵¹.

Nije, međutim, priznat kao osnovan zahtjev za naknadu štete oštećenika koji je pretrpio

⁵⁰ Os Split, Gž-2117/80 od 14. 11. 1980. PSP 18/38 i Os Zagreb, Gž-1196/83 od 24. 05. 1983. Izv.

⁵¹ Isto i Os Zagreb, Gž-1122/87 od 24. 02. 1987. i Gž-5765/87 od 26. 11. 1987.

samo trenutačni strah, odnosno tzv. primarni strah jačeg intenziteta i kratkog trajanja, tj. kad tužitelj nije pretrpio tzv. sekundarni strah⁵².

Sudska praksa priznaje i pravo na pravičnu novčanu naknadu za duševne boli (strah) koje oštećenik trpi i zbog neizvjesnosti rezultata liječenja⁵³. To, dakako, nije *posebna* osnova za štetu, već se uzima kao posebna okolnost slučaja koja utječe da se oštećeniku dosudi veći iznos novčane naknade.

U sudskoj praksi je ocijenjeno je kako nema osnove da se dosudi naknada za strah u slučaju kad je strah jakog stupnja trajao sat do dva sata, srednjeg stupnja dan do dva dana i strah lakog stupnja dva do tri dana i u dužem razdoblju nije narušio psihičku ravnotežu oštećenika⁵⁴.

Za posljedice štete nanosene drugom postoji pravo na naknadu samo uz pretpostavke iz čl. 201. ZOO (posredna šteta - posredni oštećenik). Tako je rečeno da osnovani i jaki strah roditelja za sudbinu svog djeteta nije pravno priznata nematerijalna šteta⁵⁵.

2.7 Duševne boli zbog smrti bliske osobe

U slučaju smrti neke osobe sud može dosuditi članovima njezine uže obitelji (bračnom drugu, djeci i roditeljima) pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne boli (čl. 201, st. 1. ZOO-a). U starijoj literaturi ti su se slučajevi nazivali povreda osjećaja ljubavi (*pretium doloris*)⁵⁶.

2.7.1 U slučaju smrti roditelja

Odredba čl. 201. st. 1. ZOO otvara pitanje je li krug osoba kojima pripada ta naknada određen taksativno ili primjerice.

Prema zaključku broj 9. sjednice Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Hrvatske od 30. 03. 1987. (Izv.) pravična novčana naknada za duševne bolove djeteta zbog smrti roditelja predstavlja naknadu kako za bol izazvan samim saznanjem za smrt, tako i za sve kasnije bolove

⁵² Tako Vs u odluci Rev-3353/93 od 19. 04. 1995. Izv.

⁵³ Vs, Rev-285/89 od 21. 06. 1985. Izv., Os u Zagrebu, Gž-5718/87 od 08. 09. 1989. PSP- 40/82 i Informator 3655 i Gž-1719/88, 08. 03. 1988. Izv.

⁵⁴ Vs, Rev-111/93 od 06. 10. 1993. Izbor 1/95-73.

⁵⁵ Zaključak sa sjednice Građanskog odjela Vs od 27. 02. 1984. PSP-24/91 i Informator 3333.

⁵⁶ Tako Kalodera, Marko: *Naknada neimovinske štete*, opsežna poredbena studija, Zagreb, 1941., str. 311.

koje dijete trpi zbog gubitka roditelja - ljubavi, njege i pažnje koje bi mu roditelj pružao, pa pripada i djetetu koje zbog uzrasta nije moglo osjetiti bol zbog same smrti roditelja, jer je u pitanju naknada za jedinstveni oblik štete.

Tako je ocijenjeno da unuci nemaju pravo na novčanu naknadu za duševne boli u slučaju djedove smrti⁵⁷.

Iz sudske prakse proizlazilo bi, međutim, da je krug osoba koje su ovlaštene zahtijevati tu naknadu određen taksativno, ali da je pritom ipak odlučan i stupanj odnosa između oštećenika i umrloga srodnika, tj. da je riječ o određenom stupnju rodbinskih odnosa ili da je posrijedi odnos koji se stvarno može s tim stupnjem poistovjetiti. Tako je ocijenjeno: a) da pastorak ima pravo na naknadu za duševne boli koje je pretrpio zbog očuhove smrti kad su zajedno živjeli i bili emocionalno vezani kao da je riječ o odnosu roditelja i djeteta, b) isto pravo ima unuk zbog bakine smrti ako je živio odvojeno od roditelja, a baka mu je zamjenjivala roditelje u svakom pogledu, c) maćehi je dosuđena naknada zbog smrti pastorka, kad se odnos koji je postojao između njih mogao izjednačiti s odnosom roditelja i djeteta⁵⁸. Nismo našli slučaj u praksi, no mislimo da bi to načelo vrijedilo i u slučaju usvojenja. To naravno vrijedi i u odnosu prema izvanbračnom djetetu.

U novijoj sudskoj praksi, zasnovanoj na odredbama ZOO-a, nismo našli izričit odgovor na pitanje pripada li takva naknada i djetetu rođenom poslije smrti roditelja. Smatramo da ta naknada pripada i djetetu koje je rođeno poslije smrti roditelja. To proizlazi i iz odredbe čl. 201. ZOO, da pri odlučivanju o naknadi štete na toj osnovi valja imati na umu kako pretrpljene duševne boli (šok u slučaju same smrti) tako i buduće boli koje će oštećenik osjećati zbog gubitka roditeljske pažnje, nježnosti i moralne potpore, odgoja i slično, te da naknadu valja dosuditi u jednom iznosu za pretrpljene i buduće duševne boli.

Oštećenik može biti duševno bolesna osoba. Smatramo opravdanim da se i takvoj osobi dosudi naknada na osnovi propisa čl. 201. st. 1. ZOO ako se utvrdi da ta osoba u određenoj mjeri trpi duševne boli koje proizlaze, primjerice zbog osjećaja nesigurnosti koji se javlja u njoj zbog gubitka roditelja⁵⁹.

⁵⁷ Odluka Vs, Rev-1288/87 od 27. 12. 1989. PSP-49/76.

⁵⁸ 1) Vs, Rev-122/82 od 21. 07. 1982. PSP-22/61.

2) Vs, Rev-1929/84 od 19. 12. 1986. Informator 3490; Os Zagreb, Gž-3564/84 od 08. 05. 1984. Izv.

3) Vs, Rev-259/87 od 20. 05. 1987. PSP-36/72.

⁵⁹ Takva je bila sudska praksa zasnovana na pravnim pravilima bivšeg OGZ-a. Primjerice, Vs, Gž- 1726/78 od 07. 03. 1979. PSP-15/30. Takvu praksu smatramo aktualnom i u primjeni čl. 201. st. 1. ZOO.

Na temelju činjenice da dijete više ne živi s roditeljima, jer se npr. udalo ili oženilo, ne bi bezrezervno valjalo zaključivati da takvom djetetu pripada manji iznos naknade nego, primjerice, djetetu koje i dalje živi u obitelji jer se školuje. U tom slučaju valjalo bi ispitati jesu li, bez obzira na razdvojenost između srodnika, bili sačuvani povezanost i skladni emocionalni odnosi, koji se očituju kroz odnose koji su primjereni životnim uvjetima⁶⁰. Ako je takav kontakt potpuno izostao, ili je bio loš, ili ne uobičajeno rijedak (što je stvar dokazivanja), to ipak ne bi isključivalo pravo oštećenika na dosuđenje pravične novčane naknade. To zato što propis čl. 201, st. 1. ZOO-a ne pretpostavlja trajniju životnu zajednicu, već određeni obiteljski status (djeca - roditelji, supruzi). No u takvom će slučaju sud, imajući na umu jačinu duševnih boli, opravdano moći dosuditi nižu naknadu oštećeniku nego što bi mu ona pripadala da su bili održani povezanost i skladni emocionalni odnosi.

2.7.2 U slučaju smrti brata ili sestre

Pravična novčana naknada za duševne boli zbog smrti brata ili sestre može se dosuditi uz uvjet da je između njih i umrlog postojala trajnija životna zajednica (čl. 201. st. 2. ZOO). Primjerice, iz činjenice da sada umrli i brat, odnosno sestra koji su preživjeli, nisu zajednički stanovali, ne bi se bezrezervno moglo zaključiti da između njih nije postojala trajnija životna zajednica. Trebalo bi, naime, ispitati jesu li za života braća (sestre) bili upućeni jedni na druge međusobno se pomažući i na taj način osiguravajući egzistenciju⁶¹.

2.7.3 U slučaju smrti izvanbračnoga druga

Pravična novčana naknada za duševne boli pripada i izvanbračnom drugu (čl. 201. st. 3. ZOO) u slučaju smrti drugoga, uz uvjete da je postojala trajnija životna zajednica. Što se smatra trajnijom zajednicom, morat će se odlučivati od slučaja do slučaja, imajući na umu da bi to trebala biti takva životna zajednica u kojoj postoji trajnija emocionalna, seksualna i ekonomska, odnosno egzistencijalna povezanost partnera⁶². U sudskoj je praksi ocijenjeno da se trajnijom ne smatra životna zajednica koja je trajala samo osam mjeseci⁶³.

⁶⁰ Os Zagreb, Gž-806/86 od 18. 03. 1986.

⁶¹ Vs, Rev-1680/81 od 20. 01. 1982. PSP-21/95.

⁶² Vs, Gž-92/83 od 17. 03. 1984. PSP-24/92.

⁶³ Vs, Rev-13/79 od 21. 03. 1979. PSP-15/31.

2.7.4 U slučaju istodobne smrti nekoliko bliskih osoba

Duševna bol kao "mehanizam" proživljavanja posljedica štetnog događaja kompleksna je pojava. Zato nam se čini da naknadu za takvu bol, ako oštećenik nesretnim slučajem izgubi više bliskih osoba, treba dosuđivati u jednom iznosu, imajući na umu sve okolnosti slučaja, a posebno činjenicu da takav događaj po prirodnom toku doživljavanja izaziva, već pri samom saznanju za njega, šok, a zatim i nesumnjivo jaku bol.

Mislimo da ne bi bilo opravdano tu bol dijeliti na osobe ni matematički zbrajati po broju poginulih bliskih srodnika, već bi valjalo dosuditi jednu naknadu, imajući na umu sve okolnosti slučaja koji mogu utjecati na jačinu duševnih boli koje oštećenik trpi⁶⁴. Činjenica da je oštećenik istodobno izgubio nekoliko bliskih osoba razlog je, dakle, da mu se dosudi veća pravična novčana naknada nego kada je riječ o smrti jedne osobe.

2.8 Duševne boli u slučaju naročito teškog invaliditeta bliske osobe

Krug osoba koje su ovlaštene zahtijevati takvu naknadu užu je od kruga osoba koje mogu tražiti naknadu za pretrpljene duševne boli zbog smrti bliske osobe. Pravo na naknadu prema čl. 200. st. 3. i 4. ZOO pripada suprugu ili supruzi, djeci i roditeljima te izvanbračnom drugu, a ne mogu je zahtijevati braća i sestre invalida. Tako je Vrhovni sud odbio zahtjev sestre koja je tražila novčanu naknadu zbog naročito teškog invaliditeta brata⁶⁵.

Naš stav o tome je li u pitanju taksativno određen krug ovlaštenika ili su ovlaštenici samo primjerice navedeni iznijeli smo u pododjeljku 2.7.4. ovog rada pod međunaslovom *U slučaju smrti roditelja*.

Što se smatra naročito teškim invaliditetom, ZOO ne određuje, pa bi, ali samo kao pomoćno mjerilo, mogli poslužiti kriteriji za određivanje invaliditeta prema propisima invalidskog osiguranja. Za potrebe postupka za naknadu štete te bi kriterije valjalo dopuniti, odnosno šire utvrditi, imajući na umu i konkretnu životnu sredinu stradalog, odnosno ovlaštenika, koji imaju pravo na naknadu, ocjenjujući kakve bi tjelesne, vanjske manifestacije invaliditeta bliske osobe kod oštećenika mogle izazvati duševne boli koje bi bile osnova za

⁶⁴ Vs, Gž-3862/75 od 14. 10. 1976. Rješidba se zasniva na pravnim pravilima bivšeg OGZ-a, ali je smatramo aktualnom i u primjeni čl. 201. ZOO, PSP-11/24.

⁶⁵ Presuda tog suda Rev-2206/88 od 20. 09. 1989. Izv.

dosuđenje naknade (npr. oduzetost više važnih tjelesnih funkcija koje izazivaju i povremene jake tjelesne bolove nastradaloga). Prema nama dostupnoj sudskoj praksi sudovi odredbu čl. 201. st. 3. i 4. ZOO-a tumače vrlo restriktivno.

U praksi je ocijenjeno je da se osobito teški invaliditet ne mora očitovati samo u sferi tjelesne cjelovitosti i funkcionalnosti nego i u sferi psihičkoga kad zbog teškog oštećenja mozga, koji je nenadoknativ i nezamjenjiv čimbenik kakvoće ljudskog života, dolazi do propadanja psihičkih i smanjenja mentalnih i intelektualnih funkcija do te mjere da se životna i radna sposobnost svodi na oko deset posto, pa se takvo stanje ukazuje osobito teškim invaliditetom, iako vanjske manifestacije nemaju osobito težak karakter⁶⁶.

Roditeljima djeteta koje je nakon nesreće postalo 80%-tni invalid dosuđena je pravična novčana naknada za duševne boli koje trpe zbog tako naročito teškog invaliditeta djeteta⁶⁷.

Naprotiv, u sudskoj praksi je ocijenjeno da se smanjenje životne aktivnosti za 50% ne može smatrati takvim naročito teškim invaliditetom koji bi opravdavao dosudu naknade temeljem čl. 201. st. 3. ZOO suprugu koji njeguje tako ozlijeđenog bračnog druga⁶⁸. Jednako tako je ocijenjeno da naruženje djeteta nije osnova da se roditeljima dosudi naknada nematerijalne štete s naslova duševnih boli⁶⁹.

Sporno je bilo i pripada li pravo na ovu naknadu nasciturusu. Odgovor je bio potvrđan⁷⁰. Isto je tako rečeno da se naknada štete za duševne boli zbog naročito teškog invaliditeta roditelja može dosuditi djetetu bez obzira na njegovu dob⁷¹.

Vrhovni sud je u vlastitim odlukama izrazio proturječna stajališta o pravu supruga na pravičnu novčanu naknadu za duševne boli koje trpi zbog gubitka spolne moći drugoga bračnoga druga. Prema jednoj odluci supruzi pripada naknada štete za duševne boli zbog naročito teškog invaliditeta supruga koji se očituje gubitkom potencije⁷². Naprotiv, prema drugom stajalištu nema zakonske osnove da se jednom od bračnih drugova prizna pravo na naknadu štete za duševne boli koje trpi zbog uskraćenoga seksualnog zadovoljstva kao posljedice ozljeđivanja njegova bračnog druga⁷³.

⁶⁶ Os Bjelovar, Gž-281/91 od 09. 01. 1992. PSP-52/95.

⁶⁷ Os Karlovac, Gž-198/86 od 25. 02. 1986.

⁶⁸ Vs, Rev-1180/97 od 28. 02. 2001. Izbor 2/01-45.

⁶⁹ Vs, Rev-324/87 od 09. 06. 1987. PSP-36/70.

⁷⁰ Vs, Rev-1304/86 od 04. 11. 1986. PSP-35/90 i Informator 3613.

⁷¹ Vs, Rev-1304/86 od 04. 11. 1986. PSP-35/99.

⁷² Vs, Rev-157/87 od 20. 10. 1988. PSP-45/77.

⁷³ Vs, Rev-1734/87 od 02. 02. 1988. PSP-40/81.

2.9 Duševne boli zbog povrede slobode

Prema čl. 22. st. 1. Ustava Republike Hrvatske čovjekova je sloboda i osobnost nepovrediva. Odredbom čl. 25. st. 4. Ustava propisano je da svatko tko je nezakonito bio lišen slobode ili osuđen ima, u skladu sa zakonom, pravo na odštetu i javnu ispriku. Najčešće će za ovu vrstu štete odgovarati država u slučaju nezakonitog ili nepravilnog rada njezinih tijela.

Oštećenik ima pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete. Nematerijalna šteta može se popraviti takvoj osobi u novčanom i nenovčanom obliku (javna isprika).

Oblici i način naknade nematerijalne štete na koju osoba neopravdano osuđena ili neopravdano lišena slobode ima pravo prosuđuju se po odredbama čl. 199. do 205. ZOO-a. Odgovornost za naknadu štete neopravdano osuđenim ili neutemeljeno uhićenim osobama proizlazi i iz odredaba Zakona o kaznenom postupku i Zakona o prekršajima.

Zaključak broj 10. sjednice Građansko-privrednog odjela Vrhovnog suda Hrvatske od 30. 03. 1987. (Izv.) glasi:

"Duševni bolovi zbog neopravdane osude odnosno neosnovanog lišenja slobode predstavljaju jedinstveni oblik štete koji obuhvaća sve štetne posljedice nematerijalne štete vezane za osobu oštećenika proizašle iz neopravdane osude odnosno neosnovanog lišenja slobode. Za ovu štetu dosuđuje se jedan iznos naknade pri čijem odmjeravanju sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja (ugled koji je oštećenik prije uživao u svojoj sredini, odnos sredine prema njemu poslije osude, odnosno lišenja slobode, težina i priroda kaznenog djela, trajanje lišenja slobode i sve druge okolnosti koje su utjecale na prirodu, težinu i trajanje duševnih bolova)".

Međutim, činjenica neopravdanog i dugotrajnog vođenja postupka, u kojem oštećenik nije bio lišen slobode, sama po sebi, nema značenje nepravilnog ili nezakonitog rada suda, pa zato i ne postoji odštetna odgovornost države po toj pravnoj osnovi⁷⁴.

Ako je povreda slobode posljedica djelovanja državnih tijela onda je odštetno odgovorna (pasivno legitimirana) Republika Hrvatska. Pri tome nije odlučno je li oštećenik bio neosnovno pritvoren ili zatvoren.

⁷⁴ Tako Vs, Rev-2320/97 Od 26. 10. 2000. Izbor 1/00-39.

Međutim, ne pripada pravo na naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode osobi protiv koje je odbijena optužba, ali joj je kao počinitelju kaznenog djela izrečena mjera sigurnosti obveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi⁷⁵.

Za ovaj oblik štete će, naravno, odgovarati i druga osoba koja drugoga neosnovano lišava slobode ili mu tu slobodu ograničava, primjerice u slučaju otmice (privatnog zarobljavanja ili odvođenja)⁷⁶.

2.9 Duševne boli zbog povrede prava osobe (čl. 200. ZOO-a)

Uz pravo na naknadu nematerijalne štete zbog povrede ugleda i/ili časti, te povrede slobode, oštećenik na osnovi čl. 200. st. 1. ZOO ima i pravo na naknadu takve štete i za druge povrede prava osobe koje nisu izričito imenovane. O kojim je povredama riječ morat će se u konkretnim slučajevima izjasniti sudska praksa. Smatramo da bi to mogle biti temeljne slobode i prava čovjeka i građanina propisane Ustavom Republike Hrvatske, primjerice sloboda mišljenja i izražavanja misli, sloboda savjesti i vjeroispovijedi, nepovredivost doma, sloboda kretanja te izbora boravišta i druga.

Tako je dosuđena naknada nematerijalne štete zbog povreda ugleda, časti, slobode i *prava osobe* oštećenici koju je štetnica tijekom gotovo sedam godina uznemirivala telefonom nazivajući je nekoliko puta na dan i vrijeđajući je. To je, pak, utjecalo i na bračne odnose oštećenice, jer je njezin suprug posumnjao da ona ima ljubavnika. Sve se to odrazilo i na duševni mir oštećenice⁷⁷.

Nadalje, ocijenjeno je da je nakladnik povrijedio pravo osobe tužiteljice objavljivanjem njezine fotografije u svom revijalnom izdanju bez njezina pristanka, jer pristanak tužiteljice na objavu fotografije u inozemnoj reviji očito nije sadržavao i pristanak za objavljivanje u tuženikovoj reviji, to tim više što je inozemna revija na našem tržištu prodavana u oko 8.000 primjeraka, a fotografija oštećenice objavljena je u visokotiražnom domaćem izdanju tuženika (300.000 primjeraka)⁷⁸.

Prava osobe su nesumnjivo i autorska prava. Tako je ocijenjeno da autor ima pravo na

⁷⁵ Tako Vs, Rev-3022/90 od 23. 05. 1991. Izbor 93/130.

⁷⁶ Tako i Kalodera, op. c., str. 322.

⁷⁷ Vs, Rev-1280/89-2 od 06. 12. 1989.

⁷⁸ Tako Vs, Rev-1233/85 od 10. 10. 1985. PSP-31/51.

naknadu štete s naslova povrede moralnog prava zbog neobjavlivanja njegova imena, tj. imena autora djela⁷⁹.

PREGLED KRATICA I IZVORA ZA SUDSKU PRAKSU

U radu se uporabljaju određene kratice, a dio njih označuje i izvore odakle su crpljeni prikazani primjeri iz sudske prakse.

Izvori za sudsku praksu navedeni su kako bi čitatelj u njima mogao potražiti eventualno šire objašnjenje, ako ono postoji.

Kratice i dijelom izvori za sudsku praksu jesu:

čl.	članak
Informator	informativni list za ekonomska i pravna pitanja iz Zagreba. Broj označava broj lista i godinu u kojoj je list izašao
Izbor	godišnji Izbor odluka, izdanje Vs. Prvi broj označuje godinu izlaska tog izdanja, a broj iza crtice stranicu u tom izdanju
Nar. nov.	Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske
Izv.	izvorni tekstovi iz sudske prakse što ih je pregledao autor
OGZ	Opći građanski zakonik
Os	tadašnji Okružni sud (zatim se navodi sjedište suda: primjerice, Zagreb)
PSP	Pregled sudske prakse, prilog časopisa Zakonitost iz Zagreba. Prvi broj označava broj pregleda, a broj iza kose crte stranicu u tom pregledu
RH	Republika Hrvatska
st.	stavak
toč.	točka
Vs	Vrhovni sud Republike Hrvatske
Zakonitost	časopis, Zagreb
ZOO	Zakon o obveznim odnosima (Nar. nov., br. 53/91, 73/91, 3/94, 7/96 i 112/99)
ZPP	Zakon o parničnom postupku (Nar. nov., br. 53/91, 91/92 i 112/99)
Žs	Županijski sud u (zatim se navodi sjedište suda)

⁷⁹ Vps, PŽ-15/83 od 01. 02. 1983. PSP-22/178